

Beitebruksplan for Tydal kommune 2016-2020

Innledning

Bakgrunnen for beitebruksplanarbeidet er et ønske om å opprettholde en aktiv bruk av utmarksbeitet i Tydal. Utfordringen til beitenæringa er å utnytte utmarka optimalt for næringa, samtidig som man tar vare på ressursen på sikt (Yngve Rekdal, PP). Selv om ikke potensialet til utmarksbeitet blir utnyttet til det fulle i dag, kan det i framtida bli press på utmarksbeiteområder i Tydal. Derfor er det viktig å ta vare på ressursene mens vi fortsatt har de. Målet med planen er å dokumentere beitenes økonomiske verdier og beitebrukernes interesser, forebygge konflikter og finne praktiske løsninger.

Strategisk næringsplan for Tydal kommune 2014 – 2024 ble vedtatt 28.22.2013. Under mål og tiltak for landbruket står det under punkt 2. *Levende kulturlandskap: Aktiv bruk av beiteressursene og skogbruksnæring sikrer et levende kulturlandskap. Aktivt husdyrhold er derfor viktig for å opprettholde kulturlandskapet. Kvalitetsskogbruket opprettholdes gjennom foryngelse og ungskogpleie, og bidrar til det totale kulturlandskapet. Et levende kulturlandskap er en ressurs for reiselivsnæringa i Tydal.* Beitebruksplan er i Tiltaksplan for landbruket i Tydal 2015-2018 satt opp som et tiltak. En beitebruksplan skal være en del av kommunens planverktøy til hjelp i arealplanlegging. Den skal være en temaplan som skal bidra til at saksbehandlere og politisk utvalg får et bedre beslutningsgrunnlag ved arealspørsmål. Fra Kommuneplanens arealdel for Tydal 2012 – 2022 siteres følgende: *All bruk av natur og ressurser skal bygge på hensynet til bærekraftig utvikling. Utmarksområdene skal forvaltes ut fra forsvarlig balanse mellom bevaring, aktivitet og næring.* Planen blir et redskap for å gjøre dette enklere, og bør derfor vurderes tatt inn som retningslinjer til arealdelen.

Det ble holdt et oppstartsmøte om beitebruksplan den 07.04.15 som var åpent for alle. Der holdt Eling Skurdal et innlegg om utmarksbeite som grunnlag for matproduksjon, næring og bosetting lokalt. I mai 2015 vedtok Tydal kommunestyre at arbeidet med beitebruksplan starter umiddelbart, og slutføres innen utgangen av 2016. Det ble sendt ut brev til alle lag/organisasjoner som skulle være representert i styringsgruppa, og etter de tilbakemeldingene ble styringsgruppa bestående av:

Gjermund B. Rolseth	Beitelagene i Tydal
Idar Bransfjell	Essand reinbeitedistrikt
Lars Aage Bransfjell	Sør-Trøndelag og Hedmark reinsamslag
Ole Aslak Fjellheim	Riast-Hylling reinbeitedistrikt
Ola Morten Græsli	Tydal bondelag
Henry Østby	Tydal sau- og geiteavlslag
John L. Paulsby	Tydal bonde- og småbrukarlag
Berit Bugten Østbyhaug	Tydal kommune, sektor landbruk
Hege H. Amundal	prosjektleder, sektor landbruk
Ivar Flakne	Tydal grunneierlag
Henning Braaten	Politisk representant

Referansegruppe:

Tydal næringsforening
Hytteforeninger

Trondhjems turistforening
Tydal jeger- og fiskeforening
Tydal skogeierlag
Fylkesmannens landbruksavdeling

Styringsgruppa har hatt 6 møter. Berørte parter har fått komme med innspill til planen ved felles møter med tema rundt utmarksbeite underveis i arbeidet i tillegg til under høring. Et utkast av beitebruksplan for Tydal ble sendt ut på høring 20. august, med høringsfrist 20. September 2016. Styringsgruppa har deretter vurdert høringsuttalelsene, og korrigert beitebruksplan legges fram til AMT 16.11.16. Beitebruksplanen ble vedtatt i Tydal Kommunestyre 1. desember 2016. Som avslutning med arbeidet med beitebruksplanen skal det arrangeres åpent møte i 2017.

Sammendrag

Beitebruksplanen er et resultat av et ønske om å opprettholde en aktiv bruk av utmarksbeitet i Tydal. Utviklinga legger et større press på utmarka og det er viktig å ta vare på beiteverdien for framtida slik at man fortsatt kan ha et stort omfang av tradisjonell bruk av utmarksbeite i Tydal i all framtid. Det er ønskelig å foreslå tiltak som kan optimalisere bruken av utmarka til husdyrbeite.

Beitebruksplanen skal brukes som et viktig kunnskapsgrunnlag både i planarbeid, i ordinær saksbehandling og i planlegging av bruken av utmarka.

Mye av arealbruken blir avgjort gjennom de kommunale planprosessene. Sammenlignet med andre interesser er det ikke store verdier per dekar som næringen høster hvert år. Det kan være vanskelig å hevde næringen sine interesser i forhold til andre arealbrukere, hvis det f.eks. handler om 0,5 mill. kroner i tomtepris per dekar. Areal er en begrenset ressurs, det er derfor svært viktig at beitenæringen synliggjør sine beiteinteresser.

Dersom muligheten for beiting i utmark av ulike årsaker blir redusert, blir svært konfliktfylt eller fjerna kan det føre til driftsnedleggelse. I beste fall kan brukerne fortsette med færre dyr på innmarksbeite, men da vil produksjonen gå ned. Med det nasjonale målet om økt matproduksjon på norske ressurser er dette ikke en ønsket retningen.

Ut fra beregningene som er gjort gir utmarksbeitet i Tydal en direkte avkastning på ca 5 millioner med den utnyttingsgraden vi har i dag. Verdien av kjøtt produsert på utmarksbeite er vanskelig å beregne, men i 2015 ble det slakta ca 79 000 kg sau, geit og storfe til sammen. Det ble slakta rein som ga 137 000 kg kjøtt.

I planprosessen kom det opp ulike utfordringer i utmarksområdene i Tydal. Disse utfordringene og forslag til tiltak er satt sammen i en tabell med forslag om tiltak og hvem som er ansvarlig. Denne handlingsplan/tiltaksdel må jobbes med kontinuerlig.

Beitebruksplanen inneholder noe lovverk/reettslige forhold. Rettspraksisen innenfor gjerdeplikt, gjerderett, vedlikehold av eldre gjerder er ett fagområde som er privatrettslig.

Innhold

Innledning.....	2
Sammendrag.....	3
1.0 Historikk og fakta om beitebruk i Tydal	6
1.1 Generelt om landbruket i Tydal	6
1.2 Seterdrift i Tydal.....	6
1.3 Historikk reindrift.....	6
1.4 Beitebruk i dag og tidligere	6
Organisert beitebruk.....	7
Rein	7
1.5 Beitevaner.....	8
Sau	8
Storfe	8
Rein	9
Elg, hjort, rådyr	9
1.6 Verdisetting av beitet.....	9
Ullproduksjon fra sau på beite:	10
Kjøttverdi:	11
1.7 Tap og erstatning av sau og rein i utmark	11
Sau.....	12
Dokumentasjon av tap	12
Rein	14
Dokumentasjon av tap	15
1.8 Organisert beitebruk.....	16
2.0 Lovverk/rettslige forhold/regelverk	18
Lover og forskrifter	19
3.0 Digitalt kartverktøy	20
3.1 Vegetasjonskart	20
3.2 Reinbeitekart (Reindriftsforvaltningen)	22
3.3 Beitegrunnlag	23
3.4 GPS-observasjoner på kart	24
3.5 NoFence	26
4.0 Interessemotsetninger.....	27
4.1 Beite og hytter	27

4.2 Beite og skog.....	29
4.3 Beite og ferdsel.....	29
5.0 Handlingsplan/tiltaksdel.....	30
6.0 Kilder.....	36
7.0 Vedlegg	36

1.0 Historikk og fakta om beitebruk i Tydal

1.1 Generelt om landbruket i Tydal

Tydal har i alt 149 landbrukseiendommer, 121 med minst 5 daa jordbruksareal, 118 med minst 25 daa skog. Jordbruksareal i alt er på 8162 daa, mens jordbruksareal i drift (søker om produksjonstilskudd) er på 6421 daa. Tydal har 51 bedrifter med jordbruksdrift, 45 bedrifter med minst 5 daa og drift. I 2010 var det 37 årsverk som var sysselsatt i jordbruket i Tydal og til sammen var det en verdiskapning på 8,9 millioner kr (NILF 2013). Andelen sysselsatte i jordbruket i Tydal var i 2010 på 12,9 % i forhold til totalt antall sysselsatte per kommune i Sør-Trøndelag (NILF 2013). Tydal kommune består av 1 329 km² i alt og med ca 6,4 km² i aktiv jordbruksdrift vil det si at utmarksressursene vil kunne være viktig beiteressurs.

I søknadsomgangen for produksjonstilskudd i august 2015 var det 15 aktive melkeprodusenter, 5 saueprodusenter og 3 ammekuprodusenter. Antall storfe i kommunen per 31.07.2016 var 867 og antall sauer 806.

1.2 Seterdrift i Tydal

Seterbruka var fullt utvikla på 1700-tallet. Da hadde alle bruk seter eller setra sammen med andre. Ennå i begynnelsen av 1900-tallet ble det rydda nye voller og jordbrukstellinga i 1907 hadde det høyeste registrert antall setrer; 142 setrer. Etter hvert ble sommerfjøs ved gården mer vanlig. Det ble endring i seterdrift etter krigen. I 1966 var det 14 setrer i drift i Tydal. Setrer ved Essandvegen var i bruk til 1980-tallet. Ved Stuggusjøen var det seterdrift til 1970-tallet. Reitanvegen, Mosjøen og Vessingsjøen til 1980 – årene. Den tradisjonelle markaslåtten tok slutt i 1950-årene. Per dags dato er det to fellesseter og en enkeltseter i aktiv drift i Tydal. Det er også flere som bruker setervollene til beiting.

1.3 Historikk reindrift

Den nomadiske reindriften i Tydal, både *Saanti sitje* og *Gåebrien sitje*, er veldig gammel, vi vet ikke hvor gammel den er. Samene har alltid vært ett jakt- og fangstfolk. Johs. Falkenberg fikk i 1942 opplysninger av Lars Jakobsen om at Tydalssamene fra gammelt av omfattet tre grupper, nemlig *Tjohkeli-saemieh* som hadde sine beiter i sommerhalvåret rundt Skarven - området, *Lopmesvarien-saemieh* som hadde beiter i sommerhalvåret rundt Fongen-området, og *saanti-saemieh* som beiter i sommerhalvåret rundt Essandsjøen (Falkenberg – 83). Alle gruppene hadde da også felles vinterbeiter, i hovedsak til Femundområdet og tilhørte «byen», nemlig *Saanti sitje*. Schnitler snakker også om tre «Finne-familier» i Tydalsfjella i 1740 – åra, og da er det nærliggende å anta at det nettopp dreier seg om disse tre gruppene i *Saanti sitje*, og denne *Saanti sitje* tilsvarer omtrent det området som i dag betegnes som Essand reinbeitedistrikt. I dag har reindriftssamene *Saanti sitje* reinen i en flokk og *Gåebrien sitje* har også samlet reinen i en flokk på beite i sommerhalvåret.

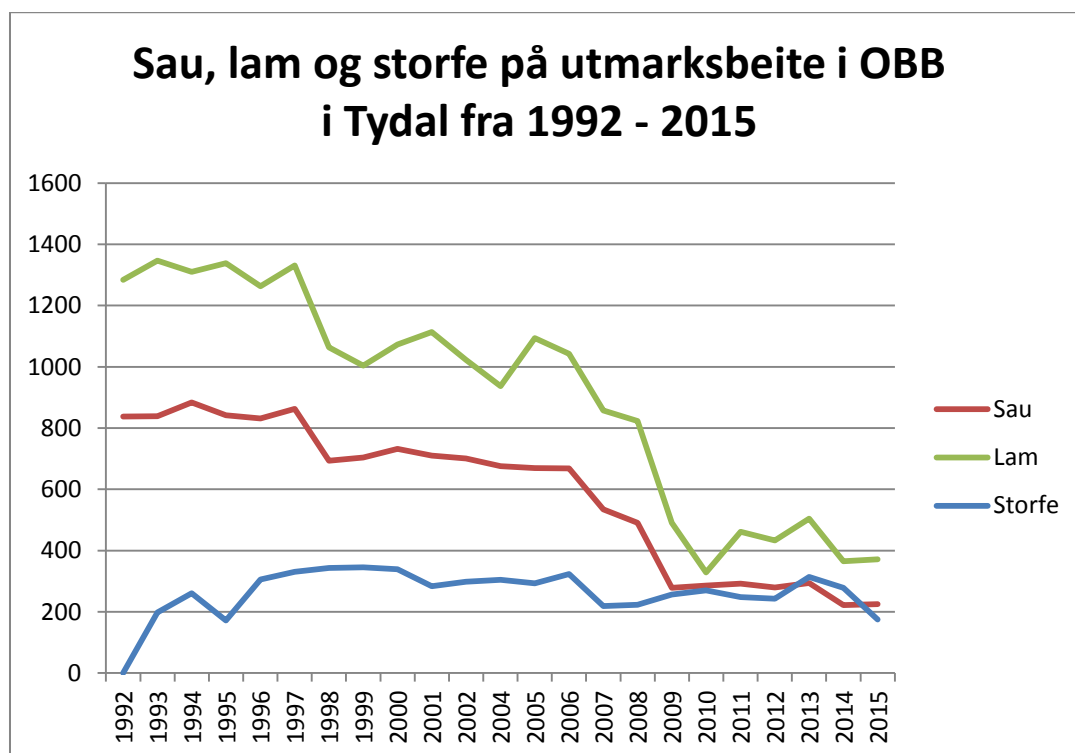
1.4 Beitebruk i dag og tidligere

Å holde kulturlandskapet åpent er etter hvert blitt en stor utfordring for Tydal. Dette har sammenheng med nedgangen i antall beitedyr. Landbruket er en næring i stadig endring. Husdyrproduksjonen er blitt spesialisert med hovedvekt på ett husdyrslag pr. bruk. Tydal

kommune består av 1 329 km² i alt og med 6,64 km² i aktiv jordbruksdrift. Dette viser at utmarksressursene er viktig som beiteressurs. Utmarksbeitet består av produktive og uproduktive areal. I 2015 var det 146 kyr på utmarksbeite, 278 voksne sau, 470 lam, 242 andre storfe. I 2000 var det 124 kyr, 239 annet storfe og 1890 sau. Dette er tall hentet fra søknad om produksjonstilskudd i jordbruket.

Organisert beitebruk

I Tydal er det tre beitelag; Aas beitelag, Østby sankelag og Stugudal beitelag. I figur 1 ser man utviklingen av antall sau, lam og storfe på utmarksbeite gjennom organisert beitebruk (OBB). I kategorien storfe er også hest inkludert. Det er ikke alle som slipper dyr på utmarksbeite som er medlem av beitelag/sankelag, så antall dyr som blir sluppet på utmarksbeite er større enn det som vises på figuren.

Figur 1. Antall sau, lam og storfe på utmarksbeite gjennom organisert beitebruk. Hest kommer her under storfe.

Man ser av figur 1 at det har vært en betydelig nedgang av sau og lam som slippes på utmarksbeite gjennom organisert beitebruk. Antall storfe har holdt seg ganske stabilt mellom 200 og 400.

Rein

Tydal er beiteområde for tamrein. Reindriftsnæringen i Sør-Trøndelag/Hedmark består av fem reinbeitedistrikter fordelt på et område som strekker seg over fire fylker. To av distriktene driver i Tydal kommune. Gåebrie/Riast Hyllingen reinbeitedistrikt og Saanti/Essand reinbeitedistrikt har sin rein grovt sett henholdsvis sør for Nea/Tya og nord for Nea/Tya i Tydal kommune. Reinen til innehaverne går blandet og benytter areal alt etter vind, temperatur og årstid. Det er 9 sijteandeler i Saanti Sijte og 10 enheter i Gåebrien Sijte. Til sammen er det ca 60 personer som har tilknytning til reindriften i Santi Sijte, og det er

omtrent like mange personer som har tilknytning til Gåebrien Sijte. Reintall i sluttstatus i 2014/2015 var 4 450 rein i Gåebrie/Riast Hyllingen og 4 368 rein i Saanti/Essand. Reinstallet i maks vårflokk er 4 500 i Saanti/Essand og 5200 (fra 2016) Gåbrie/Riast

Tabell 1. Reintall i sluttstatus for de 10 siste driftsårene (korrigert reintall per 31. mars unntatt siste år). Tabellen er hentet fra Ressursregnskap for reindriftsnæringen 2014/2015.

Reinbeitedistrikt	Reintall i sluttstatus (pr.31. mars)									
	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14	14/15
Riast/Hylling	4 655	4 719	4 608	4 731	4 836	4 768	4 549	4 492	4 524	4 450
Essand	4 951	4 538	4 414	4 433	4 515	4 612	4 554	4 378	4 400	4 368
Sum	9 606	9 257	9 022	9 164	9 351	9 380	9 103	8 870	8 921	8 818

Tabell 2. Totalt slakteuttak og slaktekvantum (inkludert privat salg og eget forbruk), prosentvis slakteuttak og produktivitet i driftsåret 2014/15. Prosentvis slakteuttak og produktivitet er beregnet i forhold til antall rein ved driftsårets start (korrigert reintall per 1. april 2014). Med produksjon per livrein menes slakteuttak og reintallsendring omregnet til kg per rein i vårflokk. Tabellen er hentet fra Ressursregnskap for reindriftsnæringen 2014/2015.

Reinbeitedistrikt	Totalt Sl.uttak (antall dyr)	Totalt Sl.kvantum (antall kg)	Slakte-prosent (%) av vårflokk	Sl.uttak pr.livrein (kg/dyr)	Produksjon pr-livrein (kg/dyr)	
	14/15	14/15	14/15	14/15	13/14	14/15 ¹
Riast/Hylling	2 927	76 181	65 %	16,8	16,7	16,2
Essand	2 395	60 617	54 %	13,8	13,3	13,4
Sum	5 322	136 798		15,3	15,0	14,8

1. Siste års produktivitetstall er foreløpig da det dels er beregnet på grunnlag av ukorrigerte reintall.

1.5 Beitevaner

Sau

Sauen beiter mer selektivt enn storfe. Sauene som går fritt har som regel bestemte beiteplasser og holder om somrene seg til forholdsvis avgrensa område. Sauen går helst i opplendt terreng. Etter som vegetasjonen utvikler seg ut over sommeren trekker sauen seg gjerne opp i høgda. Været har innvirkning på beitinga. Dersom sauen har en tørr liggeplass går den helst ikke ut på beite ved regnvær. Dersom det er sterkt solskinn beiter sauen aller helst i skyggen eller i nordhellinger. Sauen prefererer urter i større grad enn geit, storfe og hest. I tillegg beiter den helst småvokste grasarter. Deler av fôret kan være lauv, hvor rogn og bjørk er kanskje viktigst. (Rekdal 2013)

Storfe

Storfe snaubeiter ikke så sterkt som sauen og er mindre selektiv. Først og fremst beiter storfe gras og urter, men de tar også gjerne halvgras (starr, siv og frytler) og lauv. I beitebruk kan det være store forskjeller mellom rasene, for eksempel med hensyn til beite av lauv. Beitinga blir mindre intense når det er sterk vind og kraftig regn, da trekker storfeet seg gjerne bort fra åpne felt og inn i tett skog. (Rekdal 2013)

Rein

Reinen har mer variert arealbruk enn husdyra, samtidig som den beiter i utmarka året rundt. Om sommeren er grasaktige planter viktigst, i tillegg til urter og lauv. Reinen går ofte på myrvegetasjon vår og høst, mens om vinteren er det lav og rabbevegetasjon som er viktigste næring.

Elg, hjort, rådyr

På sommeren beiter både hjortevilt og husdyr på de samme arter; gras, urter og lauvskog. Det er lite konflikt i utmarkas beitebruk mellom disse hjorteviltene og husdyr. Det er størst problem når hjortevilt oppholder seg på innmark og beiter der.

1.6 Verdisetting av beitet

Beiteverdien på ulike arealtyper varierer sterkt. Beitekapasitet er definert som det dyretallet som gir optimal produksjon av kjøtt, samtidig som beitegrunnet ikke blir forringa på lang sikt (Rekdal, 2013). Norsk Sau- og Geit har beregnet at den nyttbare avkastninga for sau på fjellbeite vil variere fra 2 fôrenheter per dekar på mindre gode fjellbeiter, til opptil 7 fôrenheter per dekar på svært gode fjellbeiter. Verdien er tilnærmet null i områder med ekstra mager/tynt jordsmonn, tett skogbestand eller høgfjell.

Beiting i utmark bidrar sterkt til å opprettholde kulturlandskapet. Et kulturlandskap som er godt vedlikeholdt gir et stort biologisk mangfold. Kvaliteten på kjøtt og melk øker ved at dyr slippes på utmarksbeite, samt at dyrene trives også bedre. Ved at en høster av en fornybar ressurs som ellers ikke ville bli utnyttet, medvirker dette i stor grad til å opprettholde sysselsetting og bosetting i Tydal.

Enkelte beiteområder har større tetthet av beitedyr enn andre områder. Sau har vanligvis lengre beitesesong enn storfe, mens storfe beiter mer den tiden de er på beite. Hvor stort beitetrykket er på hvert enkelt område er vanskelig å anslå.

Eksakte tall for hvor mye utmarksbeite er verdt i kroner og øre er vanskelig å beregne. Ved å gjøre beregning av fôropptak, ull- og kjøttproduksjon kan man på en enkel form gjøre en verdisseting av beite.

Tabell 3. Fôropptak for sau er 1 fôrenhet (ffe) pr. dag, for ungdyr 5ffe og for ku/hest 7 ffe, gir følgende verditall for Tydal. Beregningsgrunnlag er dyr som gjennom produksjonstilskuddet er søkt på utmarksbeite fra beitesesongen 2015 og data fra NILF-notat 15-2006.

	Antall dyr	Antall dager u. beite	Ffe pr.dag	Antall Ffe høstet i utmark	Verdi i pr. Fem	Beregnet grovfôrverdi
Sau	278	110	1	30 580	Kr. 2,50	76 450
Lam	470	110	1	51 700	Kr. 2,50	129 250
Geit	8	90	1	720	Kr. 2,50	1 800
Ammekyr/melkekyr	146	90	7	91 980	Kr. 2,50	229 950
Øvrig storfe	242	90	5	10 8900	Kr. 2,50	272 250
Hest	187	45	7	58 905	Kr. 2,50	147 263
Rein R/H+E ¼-14/15	8 818	183	1	1 613 694	Kr. 2,50	4 034 235
Kalver rein	5 000 ²⁾	90	1	450 000	Kr. 2,50	1 125 000
SUM	15 149			2 406 479		5 159 235

1). Reinskalvene spiser gras i ca 90 dager. 2). Totalt slakteuttak for Rias/Hylling og Essand er i overkant av 5000 dyr. Regner derfor med at det er over 5 000 reinsdyrkalver som utnytter utmarksbeite i minst 90 dager.

Som man ser av tabell 2 er beregnet grovfôrverdi fra utmarksbeite i Tydal på kr 5.159.235,-. Statistisk sentralbyrå, NILF og Tines effektivitetskontroll opererer med gjennomsnittlige grasavlinger på rundt 400 fôrenheter per dekar. Dersom man regner om denne mengden fôr til grovfôrareal i dekar, tilsvarer dette et jordstykke på ca 6.000 dekar fulldyrka jord. Tydal har i dag ca 7200 dekar fulldyrka og overflatedyrka jord. Dersom man skulle hatt dyra hjemme og ikke på utmarksbeite ville det også blitt utgifter til kraftfôr, røkter, mindre vinterfôr osv.

Etter periodisk ajourhold gjennomført av NIBIO i 2016 er det kartlagt at areal som er bebygd eller samferdsel er på til sammen 2.700 dekar i Tydal kommune. I områder som er regulert til andre formål/har LNFR- områder innimellom tomter er ofte mer konfliktfylt å ha beitedyr. Arealet av alle gjeldende reguleringsplaner i Tydal per juni 2016 er på ca 12.000 dekar. Det stilles store krav til dyreeier og eier av tomta som må gjerde inn areal. Av erfaring prøver man derfor å unngå å ha beitedyr i disse områdene. Dette fører til at de gror igjen. 12 000 dekar er nesten dobbelt så stort areal som det fulldyrka og overflatedyrka areal som det blir søkt om produksjonstilskudd på i Tydal. Hvor mange dekar skal være regulert?

Ullproduksjon fra sau på beite:

En gjennomsnittlig voksen sau har ca 2,2 kg ull om høsten, og et lam ca 1,3 kg høstull. I følge søknader om produksjonstilskudd var det 278 sauer og 470 lam på utmarksbeite sommeren 2015. Ullprisen var ifølge NILF på ca kr 36,- i 2014, tall fra 2015 er ennå ikke kommet. Som tabellen viser utgjør verdien av ull ca kr 44.000,-.

Tabell 4. Verdien av ull fra sau på utmarksbeite i følge søknader om produksjonstilskudd august 2015.

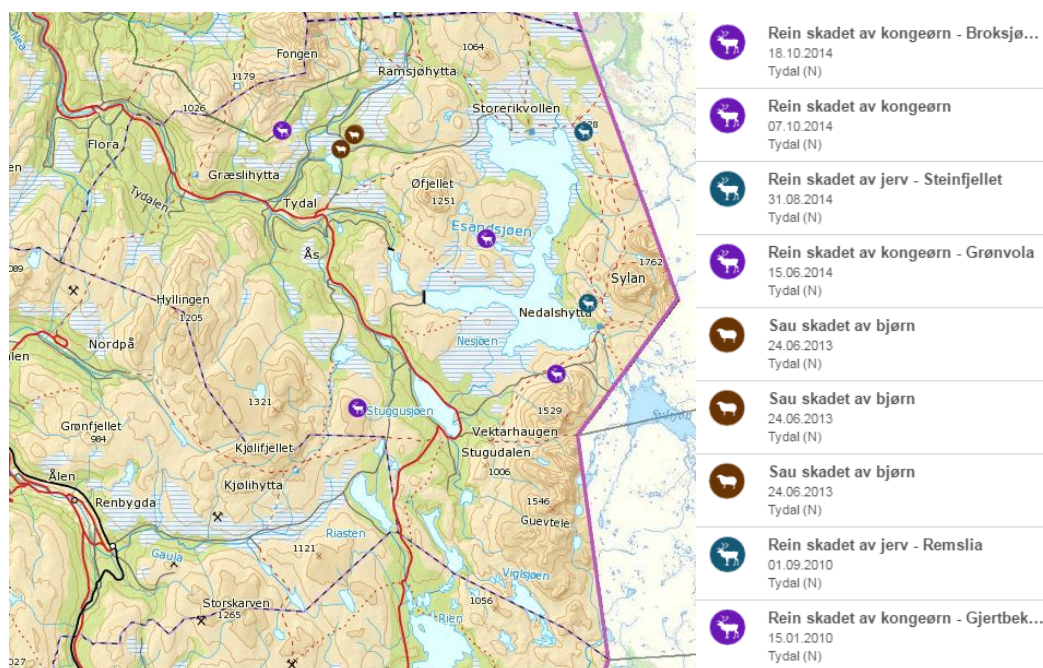
	Antall dyr	Kg ull pr dyr	Kg ull totalt	Pris pr kg ull, kr	Verdien av ull, kr
Sau	278	2,2	611,6	36	22 017,6
Lam	470	1,3	611	36	21 996
					44 013,6

Kjøttverdi:

Kjøttverdi som er produsert på en sesong på utmarksbeite er vanskelig å beregne fordi mange i Tydal ikke veier storfe og småfe før og etter de slippes på utmarksbeite. Når man ikke har vekta, er det vanskelig å beregne verdien på utmarksbeitet i kr. I 2015 ble det slakta 9 685 kg sau, 34 kg geit og 69 516 kg storfe. Til sammen utgjør dette 79 235 kg. Det ble slakta rein som ga 136 798 kg kjøtt. (Data er hentet fra landbruksdirektoratet og ressursregnskap for reindriftsnæringa). Ved å veie alle dyrene før de har vært på utmarksbeitet kan man ved neste rullering av beitebruksplan beregne mer nøyaktig verdien av utmarksbeitet.

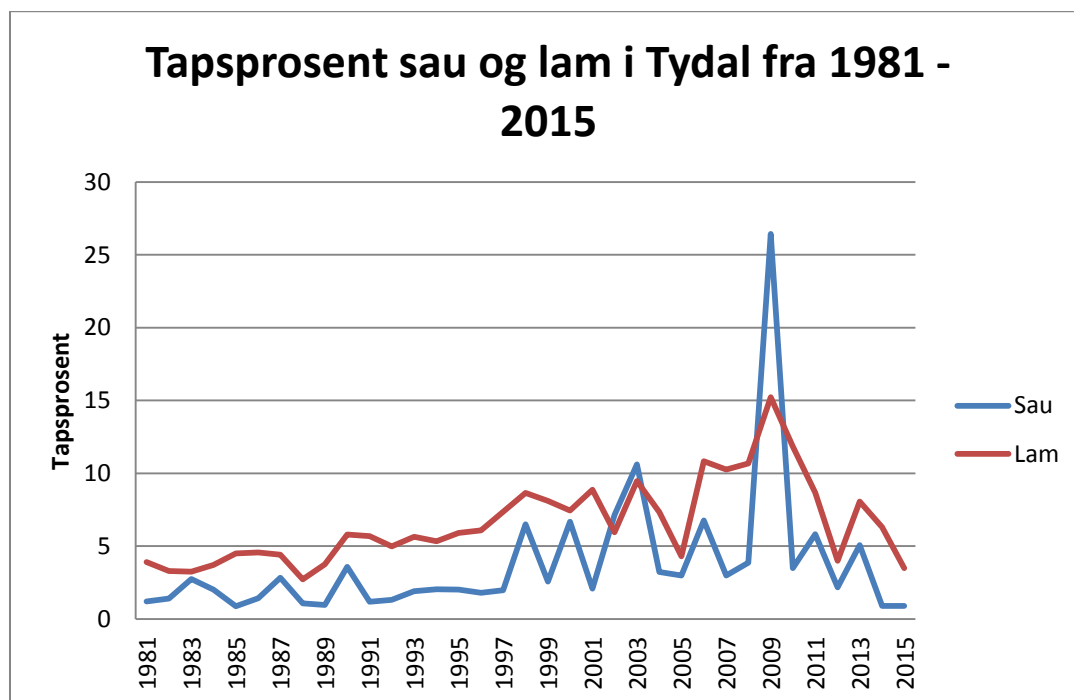
1.7 Tap og erstatning av sau og rein i utmark

Årlig søkes det om erstatning for sau og rein drept av fredet rovvilt i Tydal. I tilfeller hvor gaupe, jerv, bjørn, ulv eller kongeørn er årsak til tap av husdyr har dyreeieren en lovfestet rett til full erstatning. Ved vurdering av erstatning, skilles det mellom tilfeller hvor dyret er gjenfunnet og påvist skadet av rovvilt, og tilfeller hvor tap har skjedd uten at dyret er gjenfunnet. Det er Statens naturoppsyn sine rovviltkontakter som undersøker døde eller skadede dyr, og undersøkelser som påviser rovviltskade gir automatisk rett på erstatning. Når Fylkesmannen skal vurdere erstatningssøknadene er påviste rovviltskader den viktigste faktoren.

Figur 2. Dokumentert skada sau og rein i Tydal fra 01.01.2000 til 30.06.2016. Kart hentet fra Rovbase.

Sau

Figur 3. Tapsprosent for sau og lam på utmarksbeite i perioden 1981 - 2015. Tallene er hentet fra organisert beitebruk; Stugudal beitelag, Østby sankelag og Ås beitelag.

Tap av sau og lam på utmarksbeite lå på under 5 % fra 1981 – 1989. Deretter har tapsprosent i grove trekk økt fram mot toppen i 2009. Da var det store tap forvoldt av bjørn. Etter 2009 har tapsprosenten gått ned igjen. I 1981 ble det sluppet ca 1750 sau og lam på utmarksbeite, mot ca 600 sau og lam i 2015. Beitesesongen 2015 var en rolig beitesesong i Tydal med en total tapsprosent på 2,5 %.

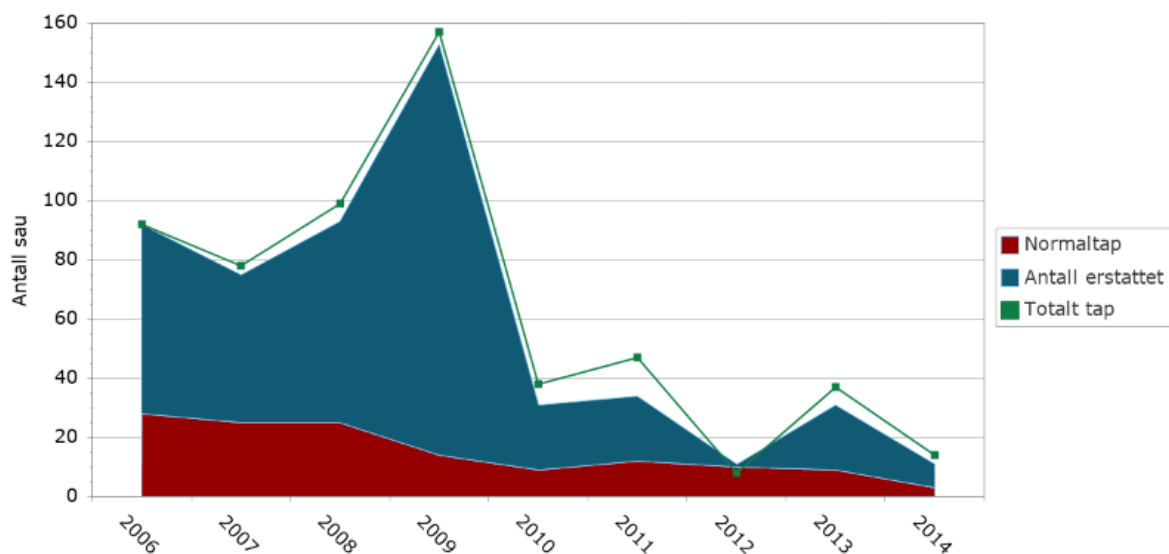
Dokumentasjon av tap

Det er hentet inn opplysninger om erstattet sau fra DN's rovbaser (www.rovbase.no) i perioden 2006-2015. Disse tallene viser hvor mye sau og lam som er blitt erstattet, ikke nødvendigvis alt tap.

Sauerstatning: Tydal (N) - 2006-2015

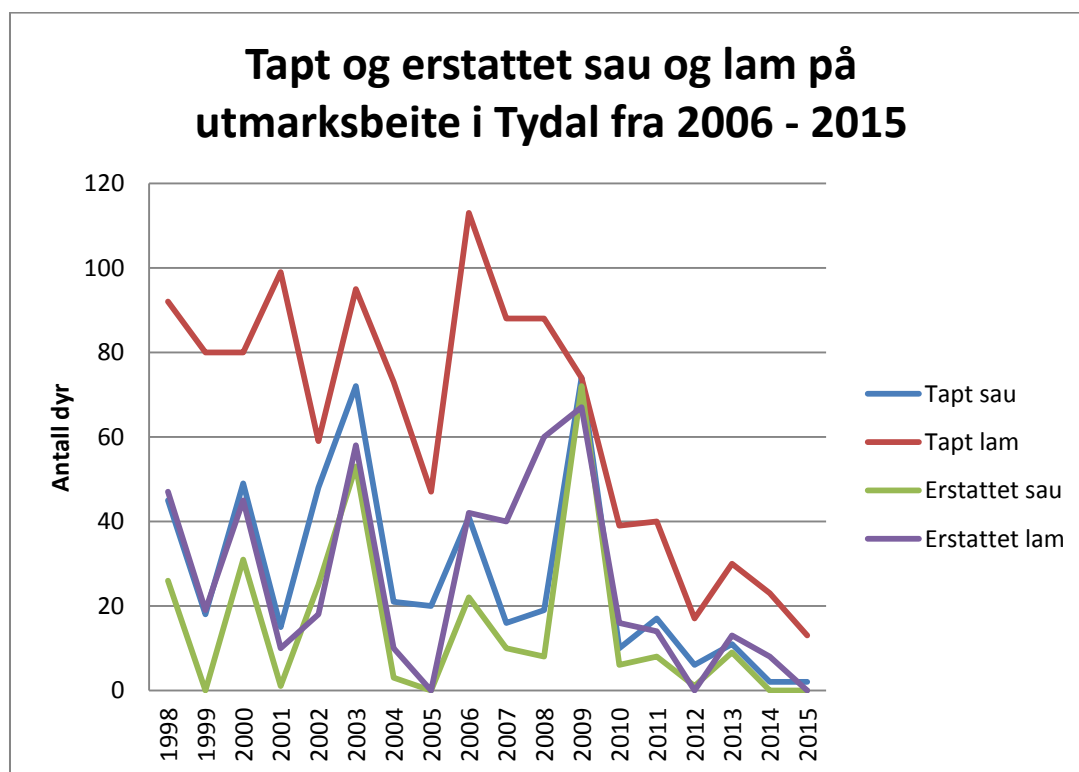
	Totalt	Sau	Lam
Antall søknader	32		
Totalt tap	570	175	395
Erstattet	396	136	260
Erstatningsbeløp	kr 1 043 752,00		

Figur 4. Totalt erstattet sau og lam på utmarksbeite (tabell hentet fra rovbaser)

Figur 5. Oversikt over erstattet tap av sau og lam på beite i Tydal kommune fra 2006-2015 (figur hentet fra rovbaser)

I figur 6 er antall sau og lam tapt og erstattet satt sammen i en figur. Tallene tapt sau og lam er hentet fra organisert beitebruk. Per i dag er det en saueprodusent i Tydal som ikke er medlem av et beitelag. Som man ser av figur 5 er det flere tapte dyr enn erstattet.

Figur 6. Oversikt over tapt og erstattet sau og lam på utmarksbeite i Tydal fra 2006 - 2015. Antall tapt sau og lam er hentet fra organisert beitebruk.

Erstatning fordelt på skadevolder

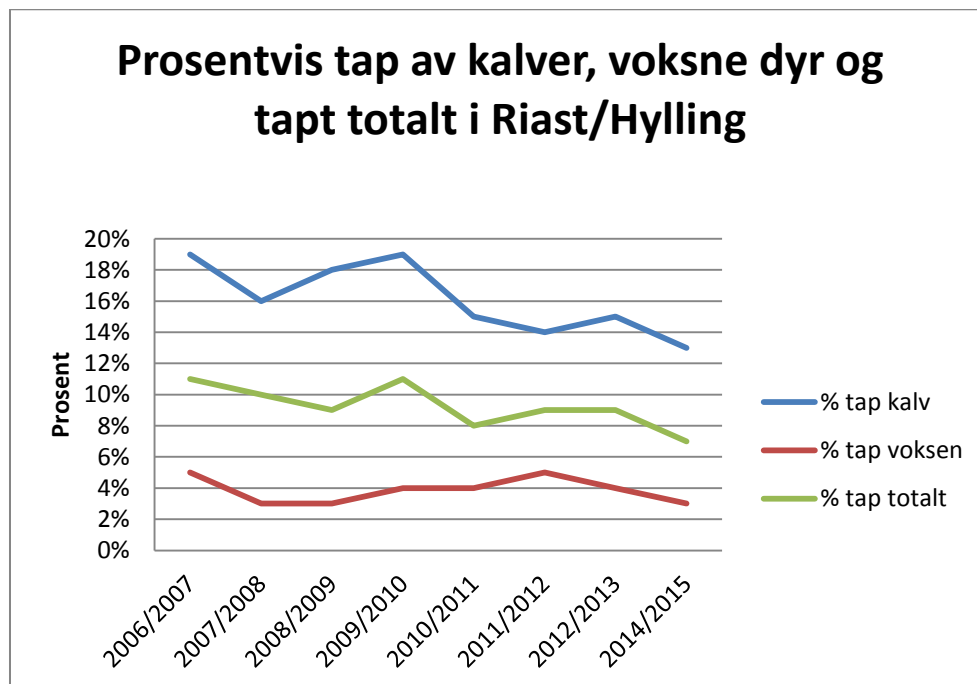
Skadevolder	Antall sau erstattet	Antall lam erstattet	Totalt antall erstattet	Artens andel av totalt tap
Gaupe	0	31	31	7,83 %
Jerv	0	0	0	0,00 %
Bjørn	112	122	234	59,09 %
Ulv	1	3	4	1,01 %
Kongeørn	0	3	3	0,76 %
Uspesifisert	23	101	124	31,31 %
Totalt	136	260	396	100,00 %

Figur 7. Erstatning fordelt på skadevolder i Tydal i perioden 2006-2015 (hentet fra rovbaser).

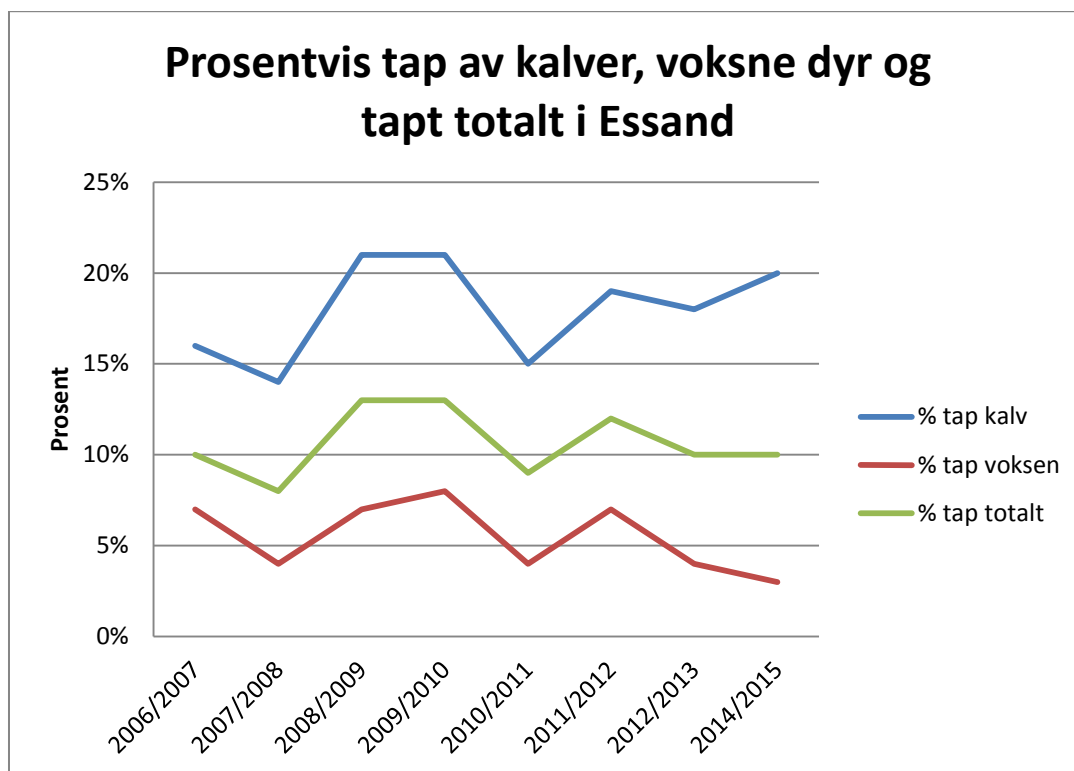
Bjørnen var den største skadegjøreren med 59 % dokumenterte kadaver i saueflokkene i Tydal denne perioden. Den nest største skadegjøreren med 31 % er uspesifisert.

Det er vanskelig å dokumentere tap av sau forvoldt av rovdyr. Det skyldes for eksempel store beiteområder, at rovdyra skjuler byttet og at eventuelle levninger forsvinner raskt. Selv om dyreeier skulle finne igjen dyra, er det mange ganger så lite igjen at det ikke er mulig å fastslå dødsårsaken.

Rein

Figur 8. Tapsprosent for kalver, voksne dyr og tapt totalt på rein i Riast/Hylling reinbeitedistrikt. Tallene er hentet fra Ressursregnskap for reindriftsnæringen 2006/2007 - 2014/2015.

Figur 9. Tapsprosent for kalver, voksne dyr og tapt totalt av rein i Essand reinbeitedistrikt. Tallene er hentet fra Ressursregnskap for reindriftsnæringen 2006/2007 - 2014/2015.

Tap av rein varierer fra år til år i de to reinbeitedistriktene, men det er mest tap av kalv i begge distriktene. I de siste årene har total tapsprosent Riast/Hylling reinbeitedistrikt ligget under 10 %, og for 2014/2015 var den nede i 7 %. I Essand reinbeitedistrikt har den totale tapsprosenten ligget i overkant av 10 %.

Dokumentasjon av tap

Det er hentet inn opplysninger om erstattet rein fra DN's rovbase fra reindriftsår 2005/2006 til 2014/2015. Tallene er delt opp på de to reinbeitedistriktene.

Tabell 5. Erstatning fordelt på skadevolder for Riast/Hylling reinbeitedistrikt i perioden 2005/2006 - 2014/2015. Tabellen er hentet fra rovbase.no.

Erstatning fordelt på skadevolder

Skadevolder	Antall kalv erstattet	Antall okserein erstattet	Antall simlerein erstattet	Antall kjererein erstattet	Totalt antall erstattet	Artens andel av totalt tap
Gaupe	366	13	139	0	518	20,43 %
Jerv	635	74	312	0	1021	40,26 %
Bjørn	22	1	16	0	39	1,54 %
Ulv	0	0	0	0	0	0,00 %
Kongeørn	699	3	16	0	718	28,31 %
Uspesifisert	140	19	81	0	240	9,46 %
Totalt	1862	110	564	0	2536	100,00 %

Tabell 6. Erstatning fordelt på skadevolder for Essand reinbeitedistrikt i perioden 2005/2006 - 2014/2015. Tabellen er hentet fra rovbases.no.

Erstatning fordelt på skadevolder

Skadevolder	Antall kalv erstattet	Antall okserein erstattet	Antall simlerein erstattet	Antall kjørerein erstattet	Totalt antall erstattet	Artens andel av totalt tap
Gaupe	474	61	258	0	793	27,68 %
Jerv	636	103	341	0	1080	37,70 %
Bjørn	1	1	0	0	2	0,07 %
Ulv	0	0	0	0	0	0,00 %
Kongeørn	687	0	13	0	700	24,43 %
Uspesifisert	131	37	122	0	290	10,12 %
Totalt	1929	202	734	0	2865	100,00 %

I begge reinbeitedistriktene var jerv den største skadegjøreren med 40 % og 38 % av totaltap i henholdsvis Riast/Hylling og Essand. Den nest største var for Riast/Hylling kongeørn og for Essand gaupe. Det er det samme problemet i reindriftsnæringen som på sau – det er vanskelig å dokumentere tap av rein forvoldt av rovdyr.

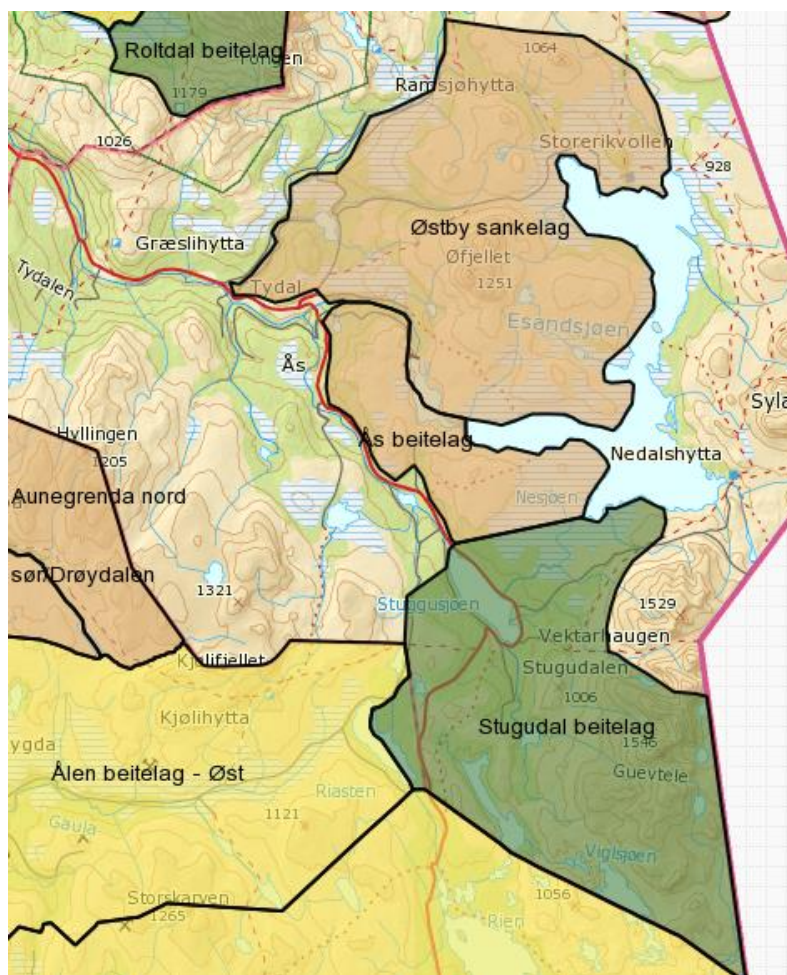
1.8 Organisert beitebruk

Tilskudd til drift av beitelag skal bidra til å redusere gjengroing i utmark og redusere tapet av dyr på utmarksbeite. Godkjente beitelag som utfører tilsyn, sanking og andre fellestiltak som fremmer beiting, kan få tilskudd til drift av laget. Det gis tilskudd for sau, geit, storfe og hest som beiter i utmark i minst fem uker, med unntak av dyr som melkes.

Nye beitelag som disponerer beiteareal og driver beiting i Sør-Trøndelag skal godkjennes av kommunen.

Beitelagene skal ha minst 150 småfeenheter og to aktive medlemmer, dvs. medlemmer med egne besetninger som deltar i beitelagsaktivitetene. Et medlem regnes som passivt dersom det ikke har besetning som er med i beitelagsorganiseringen. 1 småfeenhet tilsvarer 0,1 storfe, 0,1 hest, 1 sau, 1 lam, 1 geit eller 1 kje. Normalt skal eiere av storfe, hest og småfe som beiter på samme areal være organisert i samme beitelag. Beitelaget må være godkjent av kommunen. Kommunen kan gi pålegg om sammenslåing eller deling av lag. For mer informasjon om krav til godkjente beitelag, se Forskrift og retningslinjer Tilskudd til regionale miljøtiltak i jordbruket i Sør-Trøndelag for aktuelt år.

I Tydal kommune er det 3 organiserte beitelag: Stugudal beitelag, Ås beitelag og Østby sankelag. Landbruksavdelingen i kommunen kan bistå ved organisering av nye beitelag.

Figur 10. Kart som viser beitelagene i Tydal, hentet fra Kilden.

2.0 Lovverk/rettslige forhold/regelverk¹

Beiteretten er en av de eldste bruksretter som er knyttet til utmarka i Norge. Retten i utmarka er befestet gjennom sedvane, hevd og lovverk.

I denne beiteplanen er det ikke tatt stilling til beiterettighetene til hvert bruk i kommunen, men det er beiterett og beitespørsmål på generelt grunnlag som blir diskutert.

Beitebruken, og spesielt gjerding har vært lovpålagt siden de første norske lover ble fastsatt: Gulatingslova, Frostatingslova og Magnus Lagabøters landlov.

Jordlova er overordna og i formålsparagrafen i jordlova står følgende:

«..å legge forholda slik til rette at jordviddene i landet med skog og fjell og alt som hører til (arealressursene) kan verte brukt på den måten som er mest gagnleg for samfunnet og dei som har yrket sitt i landbruket.»

Beitelova går mer inngående på ansvar for husdyr på beite og konfliktløsning dersom husdyr kommer på annenmanns grunn

Gjerding: Gjerdeplikt følger av nytteprinsippet. Grannegjerdelova av 5. mai 1961 sier følgende i § 7: *«Der grannegjerde er til nytte for eigedomane kvar for seg, kan granne krevje gjerdehold av granne, så fram det er klårt at samanlagt for både eigedomane er nytta av gjerdeholdet større enn kostnaden»*. Kommunen kan gi utfyllende bestemmelser om gjerdets utforming og når på året det skal være gjerdeplikt.

Båndtvang er generelt satt til 1. april – 20. august, regulert gjennom viltloven og gjeldende for hele Norge. Tydal har i tillegg en egen Forskrift om hundehold, Tydal kommune fra 29.08.07 med ordlyden: *«Hunder skal holdes i bånd, eller forsvarlig innestengt eller inngjerdet: a) I hele kommunen der bufe, fra og med 1. april til og med 10. oktober.*

Bestemmelsen er gitt i henhold til hundelovens §6 bokstav e i hele kommunen på grunn av at storfe, sau, geit eller hest normalt fremdeles går ute.

B) I og i tilknytning til boligområder og handleområder, på kirkegårder, på og ved skoler og barnehager – hele året. Bestemmelsen er gitt i henhold til hundelovens §11 etter §6 bokstav a) og b) av hensyn til ro og orden».

I Tydal er derfor båndtvangstida fra 1. april til 10. oktober.

I det siste har det blitt populært med viltkamera. Det er da viktig at man setter seg inn i regelverket før man setter opp viltkamera. Datatilsynet informerer om dette på sine hjemmesider:

«Viltkamera er overvåkningskamera som plasseres i utmark for å fange opp dyreliv. Bruk av viltkamera er tillatt så lenge hensikten utelukkende er å ta bilder av dyr, og dersom det er truffet effektive tiltak for å unngå at det blir tatt bilder av mennesker.

*Å kunne ferdes i skog og mark uten å bli overvåket er et viktig felles gode. Viltkamera bør derfor plasseres **der det er usannsynlig at mennesker ferdes**. Kameraene bør uansett skiltes så man ser at området er overvåket. Hvis det blir fanget opp mennesker på opptakene, skal*

¹ Stoffet er mye hentet fra Beiteplan for Oppdal

dette slettes.

Du må alltid kontakte grunneier før du eventuelt setter opp kamera.

I forbindelse med viltkamera er det noen som plasserer ut åte.

Hva som kan benyttes som åte er regulert i *forskrift om animalske biprodukter som ikke er beregnet til konsum, fastsatt med hjemmel i matloven*. Under § 5. Bruk av animalske biprodukter ved jakt står det: «Mindre deler av selvdøde eller avlivede dyr som ikke er eller mistenkes for å være infisert med smittsom sykdom kan etter melding til Mattilsynet brukes som åte på driftsenhet driftsenheten i forbindelse med åtejakt på ville dyr, der kjøttet ikke er beregnet på konsum». Bruk av vilt (ikke oppdrettet) omfattes ikke av biproduktforordningen, og kan benyttes fritt uten krav om tillatelse eller melding til mattilsynet.

Lover og forskrifter

Lov om jord(jordlova) av 12. mai 1995 nr. 23

Lov om jordskifte av 21. desember 1979 nr. 77

Lov om ymse beitespørsmål (beitelova) av 16. juni 1961 nr. 12

Lov om bygdeallmenninger av 19.06.52 nr. 59

Lov om reindrift (reindriftslova) av 15. juni 2007 nr. 40

Lov om grannegjerde (grannegjerdelova) av 5. mai 1961

Lov om dyrevern (dyrevernlova) av 19. juni 2009 nr.97

Lov om matproduksjon og mattrygghet (matloven) av 19. desember 2003 nr. 124

Lov om hundehold av 4.juli 2003 nr. 74

Lov om viltet (viltlova) av 29. mai 1981 nr.38

Forskrift om animalske biprodukter som ikke er beregnet på konsum av 27. oktober 2007

Forskrift om hundehold, Tydal kommune, Sør-Trøndelag av 29. august 2007 nr. 1116

Lov om avgrensning i retten til å slippe hingster, okser, værer og geitebukker på beite (hanndyrlova) av 6. mars 1970 nr. 5

Forskrift om velferd for produksjonsdyr av 3. juli 2006 nr 885

Forskrift om velferd for småfe av 18. februar 2005 nr. 160

3.0 Digitalt kartverktøy

Skog og Landskap (nå NIBO) har etter oppdrag fra Tydal kommune og landbruksnæringens lokale faglag vegetasjonskartlagt tre utplukka områder i Tydal i 2012, på til sammen 79 km². Dette resulterte i en rapport og kart over områdene.

3.1 Vegetasjonskart²

Et vegetasjonskart skal vise mosaikken av vegetasjonstyper i et område. Et vegetasjonskart skal gi:

- Oversikt over ressursgrunnlag for verdiskaping innen næringer i utmark
- Faglig grunnlag for avgjørelse ved arealdisponering og interessekonflikter
- Økologisk forståelse som grunnlag for bærekraftig arealbruk på lang sikt.

Vegetasjonskart gir informasjon som øker kunnskapen og forståelsen for hvilke naturressurser som finnes og hvilke som skal forvaltes. Kartet kan brukes til å vurdere hvor egnet ulike areal er til ulike formål, dokumentere en rekke arealinteresser og avdekke brukskonflikter.

Vegetasjonstyper sortert etter beiteverdi gir et kart som viser ressursgrunnlaget for beitenæring. I Kilden³ kan man velge kart med beite for sau eller storfe. Dette kartet er et godt grunnlag for planlegging av beitebruk og landskapsskjøtsel.

Det er brukt en 3 delt skala i beskrivelsen av beiteverdien i vegetasjonskartet; mindre godt, godt og svært godt beite. Grunnlaget for inndeling er innholdet av beiteplanter i vegetasjonstypene. Plantene er primærprodusenter og legger grunnlag for «maten» og det fysiske miljøet for andre arter. Registrering av plantelivet gir derfor nøkkelen til informasjon om biologisk mangfold.

I tillegg vises dyrka mark, beitevoller og uproduktiv areal.

Fargekodene i vegetasjonskartet

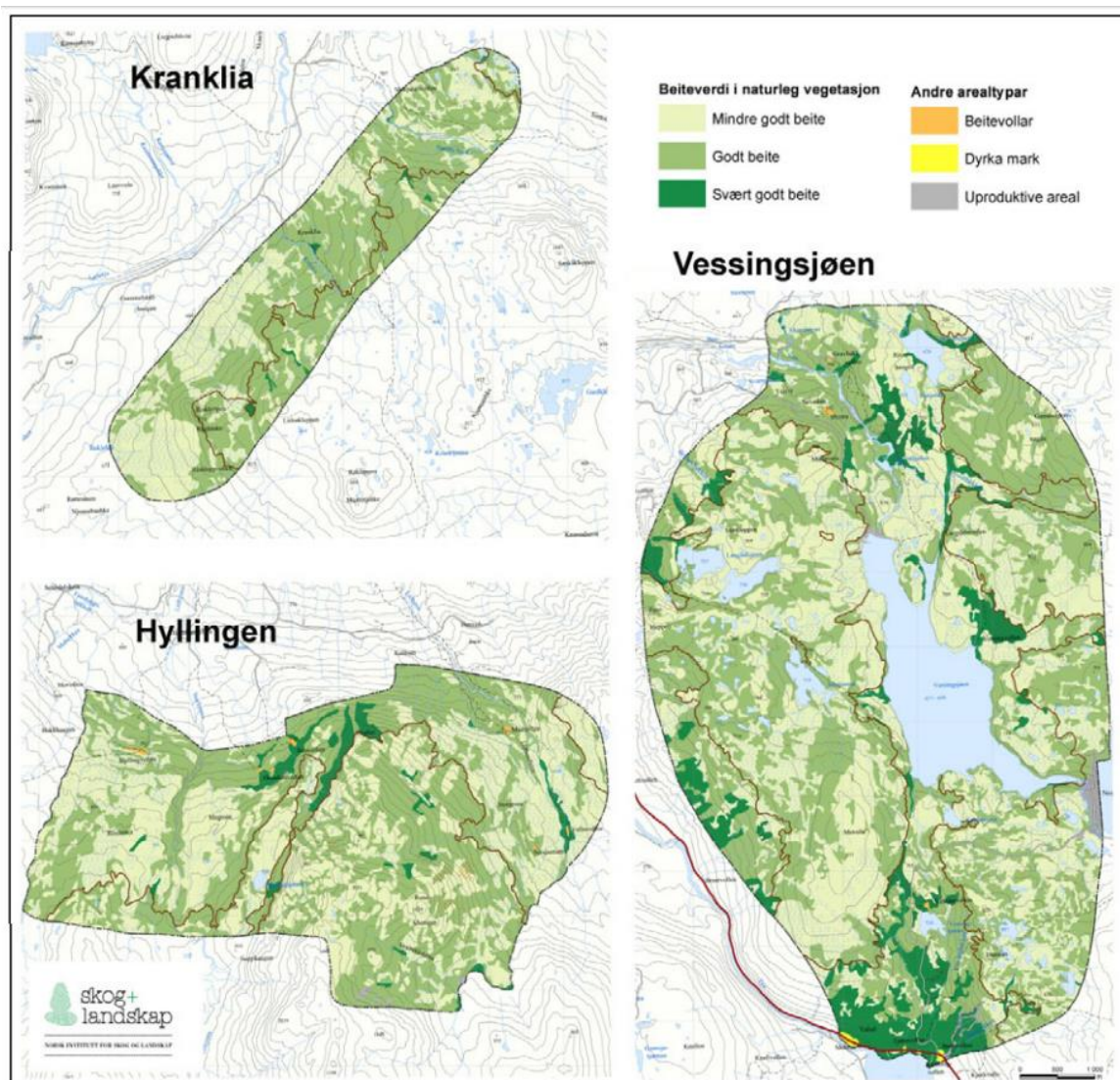
Beiteverdi i naturleg vegetasjon

Kartløsningen Kilden gir brukerne innsyn og kunnskap om arealressursene helt ned på gnr/bnr-nivå. Kilden samler alle karttema fra NIBIO på ett sted. Kilden kan bla. Vise markslag, jordsmonn, landskap, kulturminner, vegetasjonskart beite, beitelagsgrenser, beitestatistikk. Når saksbehandlere behandler saker etter plan- og bygningsloven, jordloven mm. er dette kartgrunnlaget et viktig redskap og kunnskapsgrunnlag.

² Stoffet er mye hentet fra Beiteplan for Rennebu kommune

³ www.nibio.no

Figur 11. Beitekart for sau over tre områder i Tydal kommune. Hentet fra Rapport 16/2013 Vegetasjon og beite i tre utmarksområde i Tydal kommune utarbeidet av skog og landskap.

I Tydal mangler det vegetasjonskart for store deler av kommunen. Tydal kommune har sendt prisforespørsel til NIBIO om hvor mye det koster med vegetasjonskartlegging. NIBIO har følgende priser de jobber ut fra når det gjelder kartleggingsprosjekt for landbruksformål (det er forventet en liten prisøkning):

Type areal	Oppdragsgivers kostnad per km ² uten mva
Skog	3000
Fjellskog	2500
Over skoggrensa	2000

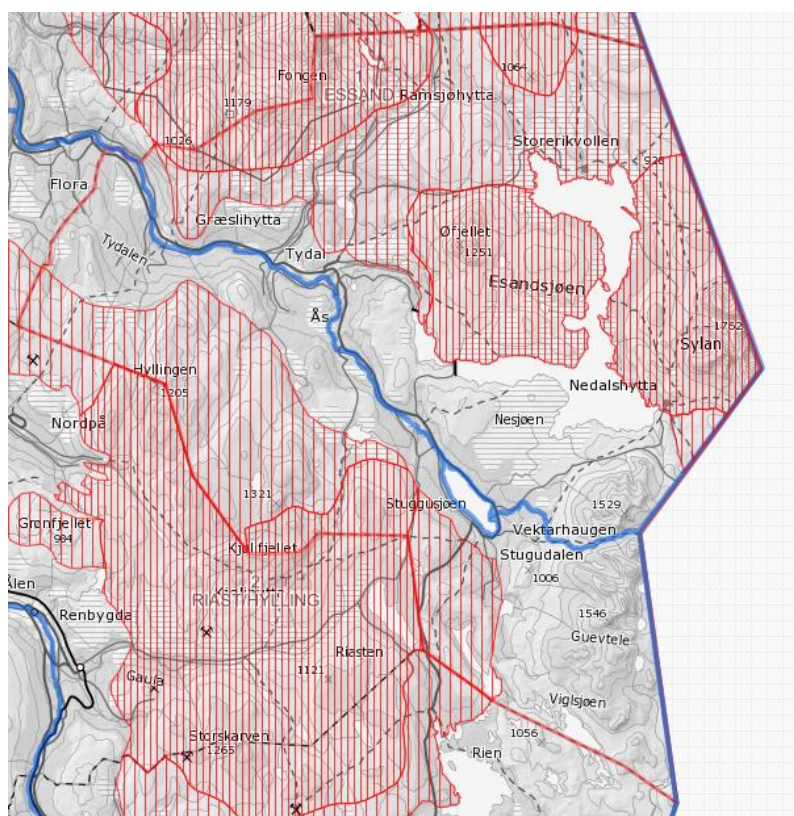
Det er avsatt noe SMIL-midler i 2015 for å vegetasjonskartlegge deler av Tydal kommune. Da må det foretas en prioritering på hvilke arealer som er viktigst å få kartlagt.

3.2 Reinbeitekart (Reindriftsforvaltningen)⁴

Høsten 2014 lanserte Landbruksdirektoratet ny innsynsløsning for reindriftskart i Kilden. Målet er blant annet å presentere en helhetlig kartløsning hvor brukere kan finne reindrifts gjeldende arealinformasjon. Innsynsløsningen er veiledende og ment som et verktøy til planmyndighet, reindriftsutøvere, fylkesmenn og øvrig publikum.

Reindrifts arealbrukskart viser beitebruken med inndeling i 5 årstidsbeiter; vår- sommer-, høst-, høstvinter/førjuls- og vinterbeite. Årstidsbeitene er igjen delt i to kategorier etter hvor intensiv bruken er. Kartene viser også områder for samling, flytting og trekkleier, plasseringen av reindriftsanlegg, samt administrative grensene for reinbeiteområdene og reinbeitedistriktene.

Reindrifts beitebruk er tilpasset skiftende naturgitte forhold og også samfunnsmessige endringer. Det er derfor vanskelig å kartfeste alle sider ved arealbruken på en eksakt måte. Kartene er utarbeidet som oversiktskart og i stor målestokk. Informasjonen i reindriftskartene må derfor brukes med forbehold om at denne er veiledende. I forhold til f.eks. konkrete planleggingsoppgaver må arealbrukskartenes informasjon om beitebruken suppleres ved at det innhentes nærmere opplysninger fra reindriftsforvaltningen og reinbeitedistriktene.

Figur 12. Eksempel på reinbeitekart fra Kilden. Her er sommerbeite valgt som ett kartlag (skravert rød) og reinbeitedistrikt (blå strek).

⁴ Stoffet er mye hentet fra beiteplan for Rennebu kommune

3.3 Beitegrunnlag

Det er stor variasjon av vegetasjonstyper i beiteområdene. Skog og landskap har verdsatt vegetasjonstypene i tre kategorier; svært god, godt og mindre godt beite.

Område	Beiteverdi	Storfe		Sau	
		Dekar	%	Dekar	%
Vessingsjøen	Mindre godt beite	13 824	32	16 471	38
	Godt beite	25 511	58	22 863	52
	Svært godt beite	4 413	10	4 413	10
	Sum = Tilgjengelig utmarksbeite	43 748	100	43 748	100
	Nyttbart beite = Godt + svært godt	29 924	68	27 276	62
Kranklia	Mindre godt beite	2 789	25	3 994	36
	Godt beite	8 189	74	6 984	63
	Svært godt beite	76	1	76	1
	Sum = Tilgjengelig utmarksbeite	11 054	100	11 054	100
	Nyttbart beite = Godt + svært godt	8 265	75	7 060	64
Hyllingen	Mindre godt beite	8 863	37	10 412	44
	Godt beite	14 016	59	12 467	52
	Svært godt beite	1 024	4	1 024	4
	Sum = Tilgjengelig utmarksbeite	23 903	100	23 903	100
	Nyttbart beite = Godt + svært godt	15 040	63	13 491	56
Totalt tre område	Mindre godt beite	25 476	32	30 878	39
	Godt beite	47 716	61	42 314	54
	Svært godt beite	5 513	7	5 513	7
	Sum = Tilgjengelig utmarksbeite	78 706	100	78 706	100
	Nyttbart beite = Godt + svært godt	53 230	68	47 828	61

Figur 13. Areal fordelt på tre beiteklasser for storfe og sau i tre utmarksområde i Tydal kommune. Prosent er regna av tilgjengelig utmarksbeite. Hentet fra rapport 16/2013 utarbeidet av Skog og landskap.

Fra Figur 13 ser man at totalt nyttbart beiteareal i de tre utvalgte utmarksområdene i Tydal kommune er 53 230 dekar for storfe og 47 828 dekar for sau. Av tilgjengelig utmarksbeiteareal utgjør dette 68 % for storfe og 61 % for sau. Forskjellen på sau og storfe ligger først og fremst i at mindre av grasmyrarealet er regnet som beite for sau.

I rapport 16/2013 blir det også grovt regnet ut beitekapasiteten i de tre utmarksbeiteområdene i Tydal kommune. Med beitekapasitet menes det dyretallet som gir optimal produksjon av kjøtt, samtidig som beitegrunnlaget ikke blir forringet på lang sikt.

Område	Dyre- slag	Beite- verdi	Dyr per km ²	Nyttbart beite km ²	Dyretal utmark
Vessing- sjøen	Sau	G	70	27,3	1 911
	Storfe	G	14	29,9	419
Kranklia	Sau	G	70	7,1	497
	Storfe	G	14	8,3	116
Hyllingen	Sau	G-Mg	60	13,5	810
	Storfe	G-Mg	12	15,0	180
Totalt	Sau	G		42,3	3 218
	Storfe	G		48,5	715

Figur 14. Beitekapasitet for tre utmarksområde i Tydal kommune. Hentet fra rapport 16/2013 utarbeidet av Skog og landskap.

Det er tatt en grov beregning på hvor mange saueenheter det er plass til i Tydal kommune: «Dersom vi set landbruksarealet i Tydal kommune til 1217km² og trekkjer frå jordbruksareal og busett areal blir utmarksarealet 1207km². Reknar vi at halvparten av dette er nyttbart beiteareal og kvaliteten er godt beite med kapasitet på 65 saueiningar per km² skulle det være plass til 39 000 saueiningar i Tydal på sommarbeite. Kommunen skulle såleis ha store ledige beiteareal, mykje av dette med høg kvalitet».

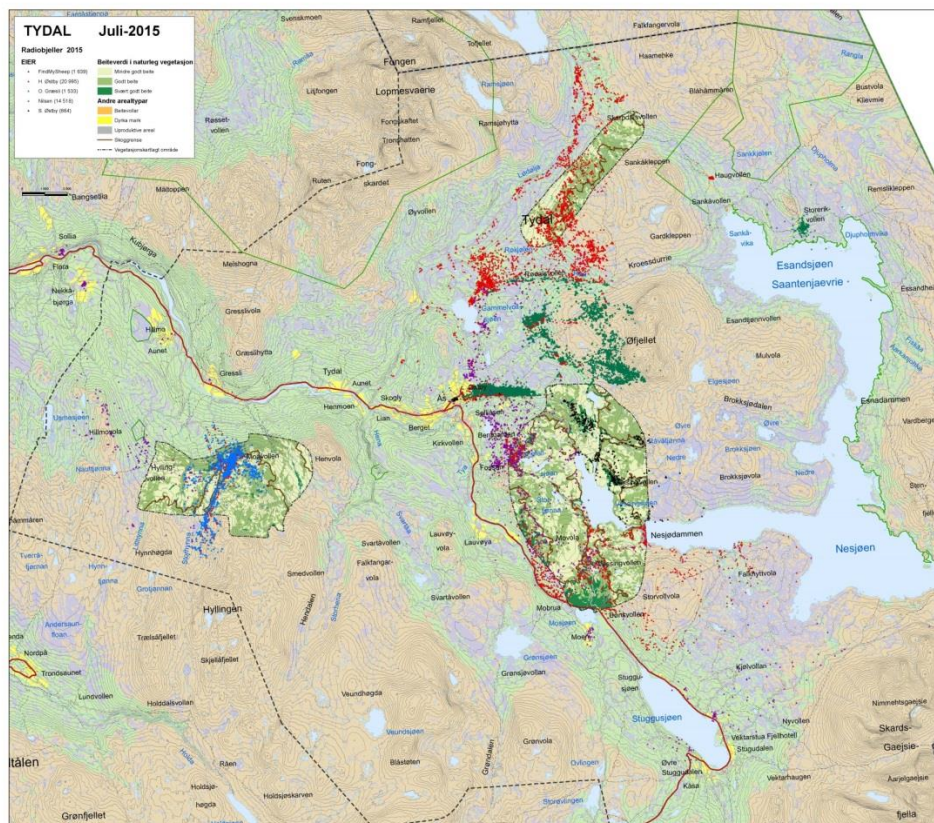
3.4 GPS-observasjoner på kart

Det blir brukt elektronisk sporing på mange dyr som går i utmarka i Tydal, både storfe og småfe. Både radiobjeller fra Telespor og e-bjeller fra Findmysheep ble aktivt brukt i beitesesongen 2015. NIBIO hadde anledning til å lage et kart med alle observasjonene – og la de på vegetasjonskartet for Tydal. Alle dyreeierne som hadde brukt radio- eller e-bjeller ga tillatelse til at NIBIO kunne laste ned GPS-data fra Tydal.

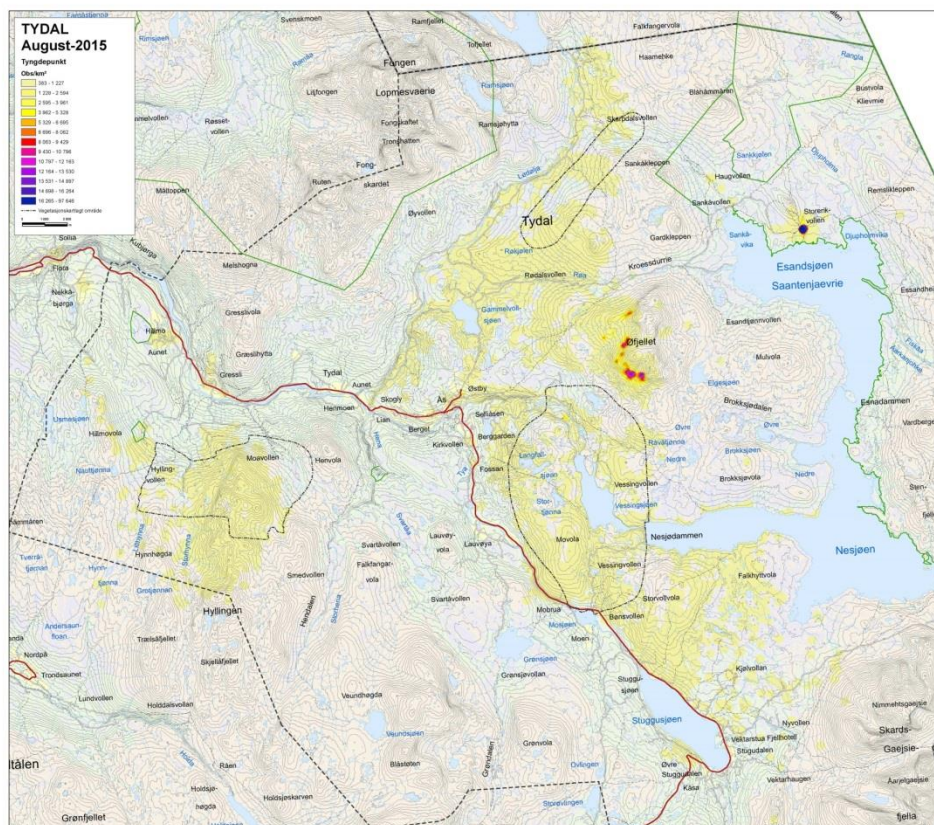
Det ble plukka ut observasjoner fra 1. juni til 30. september 2015, i alt ca 110 000 observasjoner. For hver måned ble det laget et kart med GPS-observasjonene og beitekart fra sau (fra vegetasjonskartlegging i 2012). Der ligger mange observasjoner oppå hverandre.

Det ble også laget tyngdepunktkart for hver måned. Tyngdepunktkartene er laget med en enkel «Kernal density» beregning. Det er laget et rutenett 50x50m og talt opp antall observasjoner i 200 m radius for hver rute.

Kartene viser bare hovedtrekk, det er antakelig stor variasjon mellom individ. Det er også noen observasjoner som burde vært filtrert bort, men kartene gir oss en pekepinn på hvor dyrene beveger seg i utmarka.

Figur 15. Vegetasjonskart med GPS-observasjoner i Tydal.

Figur 16. Tyngdepunktkart. Desto mørkere området er, desto flere GPS-observasjoner er gjort der.

Disse kartene viser at GPS-observasjoner kan brukes til noe mer enn bare å overvåke dyra. Ved å kombinere flere observasjoner, som GPS og vegetasjonskart, kan man sammen få ut mye informasjon. Dersom det er ønskelig kan man gjennomføre et prosjekt som gir mer detaljerte kart og man kan hente ut mer informasjon.

Kartene ligger vedlagt slik at man kan se de i større format.

3.5 NoFence

NoFence er en beiteteknologi som skal bidra til at mer av verdens arealressurser kan utnyttes til bærekraftig matproduksjon. Målsettingen til NoFence er å få beitedyra ut på beite, på en trygg og god måte. Slik kan de ha det godt og selv finne maten de er skapt for å spise og få god plass å boltre seg på. Produktet NoFence utvikler er en klave som settes på geiter. Etter hvert som klaven fungerer på geiter vil de utvikle klaver til andre husdyr. Klaven inneholder GPS som gjør at den til enhver tid vet hvor i verden den befinner seg. I tilknytning til klaven utvikler de et brukergrensesnitt for nettside, nettbrett og smarttelefon. Via brukergrensesnittene gis det tilgang til oppsett og overvåking av klavene.

Beitet registreres i et digitalt kart. Dette overføres deretter trådløst til de Nofenceklavene som velges. Når dette er gjort, starter gjerdefunksjonen så snart klaven er innenfor dette Nofencebeitet. Når dyret som bærer klaven kommer til grensa, begynner klaven å lage en pipelyd. Pipelyden øker i intensitet helt til dyret går tilbake. Eller hvis dyret ikke har lært, til det kommer et elektrisk støt. Dersom dyret derimot reagerer på lyden med å snu og gå tilbake, stopper lyden. Geitene lærer raskt hvordan de kan unngå strømstøtet. Så i stedet for å se strømgjerdet, hører de det. Les mer om våre erfaringer fra praktisk bruk her, goat2014.nofence.no.

Dersom dyret har sterk vilje til å krysse Nofencegrensen, gjentas lyd og strøm-sekvensen opptil tre ganger. Hvis det skjer, er gjerdefunksjon avslått helt til geita er tilbake innenfor Nofencegjerdet.

Registrering av Nofencebeitet gjøres enten vha. app på smarttelefon ved enten å gå i terrenget og registrere usynlige gjerdestolper eller å plassere «stolpene» i kartet på telefonen eller nettbrettet. Mellom hver slik usynlig gjerdestolpe, vil Nofencegjerdet ligge. Avstanden mellom to stolper har ikke betydning. Etter registrering overføres gjerdet trådløst til valgte Nofenceklaver.

NoFence er et produkt som kan gjøre det mye enklere og overvåke og styre dyr på beite. Det er viktig at beitebrukerne i Tydal er framoverlendt og tilegner seg kunnskap om ny teknologi. Et produkt som NoFence kan også være med på å redusere konfliktene mellom beitenæringa og andre interesser.

4.0 Interessemotsetninger

Det er forskjellige interessegrupper som bruker utmarka, og dette kan føre til situasjoner som er konfliktfylt i større eller mindre grad. Per i dag (2016) utnyttes ikke utmarkas fulle potensial i Tydal. Det er plass til mye mer husdyr. Men man vet aldri hvordan behovet blir fremover. For å sikre utmarksbeitet i framtida er det viktig at den vernes om. Her er det opplista en del forhold som beitenæringa i Tydal ser på som utfordrende.

4.1 Beite og hytter

Mange har valgt å bygge seg hytte i Tydal pga. området der kulturlandskapet er skapt av beitedyrene over år. En del av hyttefeltene i Tydal er lagt i de kvalitativt beste utmarksbeiteområdene. Gårdbrukere har gitt tilbakemelding på at det skaper konflikt med dagens beitende husdyrproduksjon. Dersom husdyrene på utmarksbeite blir sperret ute av slike hyttefelt gror det fort igjen i hyttefeltet og husdyra får ikke utnyttet den beste ressursen. Dersom det skulle bli flere dyr på utmarksbeite i Tydal i framtida er det viktig at man ikke stenger ute gode utmarksbeiter. I Oppdal kommune er det press på utmarksbeitene og de nærmer seg grensen for hvor mange beitende dyr utmarka tåler. Denne situasjonen kan også bli aktuell for Tydal kommune i framtida. Det er derfor viktig å få med bestemmelser for å sikre utmarksressursene i framtida. I beskrivelse, bestemmelser og retningslinjer til kommuneplanens arealdel for Oppdal 2010 er det krav til maksimalt inngjerdet areal. I nye områder for fritidsbebyggelse kan sum av bebygd og inngjerdet areal maksimalt utgjøre 40 % av tomtearealet. Dette for å sikre beitedyra tilgang til kvalitativt gode beiteområder, ettersom områder som er egnet til fritidsbebyggelse ofte ligger i de beste beiteområdene. Bestemmelsene gir hytteeier anledning til å gjerde inn inngangsparti og veranda, samtidig som det tas hensyn til at dyreeier har beiterett i området (Gjerdeveileder for Oppdal kommune). Ringebru kommune er som Oppdal også en stor hyttekommune. Her har de vedtatt egne gjerdebestemmelser.. Det bør arbeides for å få med en lignende bestemmelse i kommuneplanens arealdel også for Tydal kommune, og evt. egne gjerdebestemmelser for Tydal kommune. Utarbeidelse av slike bestemmelser bør skje gjennom dialog med grunneiere, beitelag, reindrifta, hytteforeningene og politikere. Det er viktig at området mellom hyttene er regulert til LNFR-formål, og at ikke alt areal er regulert til fritidsbebyggelse – kun tomtene, slik at arealet mellom hyttene kan benyttes til beite.

Det er også viktig å sikre at gjerdene rundt hyttene ikke er til skade for husdyr og vilt. Det kan oppstå mange farlige situasjoner for dyr dersom de setter seg fast i gjerder eller bygninger. Det har vært tilfeller der hvor dyr har surret seg inn i strømtråd uten å komme seg løs på egen hånd. Det skal alltid være strøm på elektrisk gjerde. Elektrisk gjerde krever jevnlig tilsyn for å kontrollere at det er strøm på gjerdet til enhver tid. Elektrisk nettinggjerde bør unngås da disse krever daglig tilsyn. I Gjerdebestemmelser for Ringebru kommune er det ikke tillatt med strømgjerder (inkludert strømførende nettinggjerder). Det er også med at gjerder som ikke blir vedlikeholdt og som kan være farlig for folk og dyr skal fjernes. Ringebru kommune kan fjerne slike gjerder for eiers regning. Det er viktig å ta hensyn til beitedyr og vilt når man bygger hytter og gjerde. I beskrivelse, bestemmelser og retningslinjer til kommuneplanens arealdel for Tydal 2012 - 2022 står det at gjerder er søknadspliktig anlegg i områder for fritidsbebyggelse. For å informere om ulike gjerdemåter er det laget en gjerdefolder for Tydal

kommune med skriftlig informasjon om forsvarlig inngjerding av hytter (se vedlegg). Disse skal sendes/deles ut til alle hytteeiere i Tydal kommune for å øke kunnskapen rundt gjerdehold.

Figur 17. Eksempel på konsekvenser av dårlige gjerder; rein som har surret seg inn i strømtråd.

Mange hytter får fortsatt vann fra brønner (åpne, overbygde, borebrønner). Basseng og brønn skal til enhver tid være sikret slik at personer og dyr ikke faller i dem og skades. Det er viktig at slike brønner sikres med gjerde slik at det ikke er til fare for folk og dyr. Det er eiers ansvar å sikre vannkilden.

Med tanke på at utmarka kan bli en begrensa ressurs i framtida må man vurdere hvor mye av utmarka og hvor i Tydal man skal bygge ned areal. Arealet av alle gjeldende reguleringsplaner i Tydal per juni 2016 er som tidligere nevnt på ca 12.000 dekar. 12 000 dekar er nesten dobbelt så stort jordbruksareal som det blir søkt om produksjonstilskudd på i Tydal.. Beitebrukerne og reindriftsnæring i Tydal stiller spørsmål til hvor mange hytter skal man ha i Tydal? Begynner det å bli nok hytter i Stugudal? Stadig mer nedbygging tar beiter og skaper økt konflikt med husdyrproduksjon. Dette er en av grunnene til at få husdyr slippes i disse områdene. Det gir begrensninger på bruk som har beiterett, og må se utmarksareal gå tapt til nedbygging. I Tydal er det i stor grad Stugudal hvor man merker disse begrensningene mest. Bør de som har beiterett på områder som blir omregulert få erstatning for tapt beite? Utbygging medfører innskrenka beiterett. Ferdsel rundt/ut fra hyttene kan bidra til konflikt. Det er ønskelig å få disse spørsmålene opp til politisk diskusjon.

4.2 Beite og skog

I plantefelt er det uheldig å ha storfe som beiter. Det er i plantefelt det blir tidligst grønt om våren. Storfe tramper og ødelegger noe som fører til plantene aldri kommer opp i plantefeltet, og det må plantes flere ganger. Det bør unngås slipping og sanking i områder med plantefelt for å berge plantene. Dette kan være en utfordring i dag.

4.3 Beite og ferdsel

I Tydal er det mange turister som ferdes i fjellet og det kan føre til konflikter med beitenæringa. Generelt har beitenæringa i Tydal et godt forhold til turgåere og jegere med hensyn til tilsyn og sanking. Det er viktig at beitenæringa vedlikeholder plakater og informasjon slik at de som ferdes i beiteområder vet hvem de skal gi tilbakemelding til hvis noe er unormalt.

Det har vært enkelte tilfeller av løshund som har tatt beitedyr, men dette har ikke vært et stort problem. Likevel er det stilt spørsmål om de fleste kjenner til den lokale *Forskriften om hundehold, Tydal kommune* som sier at båndtvang i Tydal er fra 1. april til 10. oktober. Det er derfor tatt med informasjon om båndtvangsbestemmelser i beite- og gjerdebrosjyre for Tydal som er utarbeidet sammen med beitebruksplanen. Man bør også formidle hvorfor det er båndtvang gjennom hjemmeside og sosial media. Opplyse om konsekvensen av løse hunder.

Det er utfordringer med turister i Sylanområdet. Nye tiltak stimulerer til økt bruk av området. Det er viktig at Trondhjems Turistforening og Tydal komme mer bevisst på hvilke områder man bruker og reklamerer for i de ulike årstider. Ved at andre næringer og kommunen har en dialog med beitenæringa i området, kan man ta hensyn før tiltak igangsettes. Det er ikke et ønske fra beitenæringen å nekte folk å ferdes i utmark, men ved å ta hensyn til de ulike næringene kan man få til gode løsninger sammen. Det er også viktig at de som ferdes i utmarka får informasjon om hvordan man opptrer i forhold til beitende dyr. I Sylanområdet er det størst utfordring med ferdsel og beitedyr på sensommeren.

Beredskapsplan ved akutsituasjoner beitedyr-rovdyr i Tydal

Det er laget en beredskapsplan ved akutsituasjoner beitedyr-rovdyr i Tydal. Denne informasjonen er viktig å få ut til alle husdyrbrukere. Den skal sendes ut før sommeren til alle husdyreiere. Legges også ut på Tydal kommunes hjemmeside Annonse i Stugudal Fjell for hytteiere. Sendes til politi og operasjonssentral.

5.0 Handlingsplan/tiltaksdel

Arealforvaltning

Mål: Prioritering av arealbruk og effektiv utnyttelse av utmarksbeite.

Utfordringer	Tiltak	Ansvarlig
Nedbygging/inngjerding av beiteareal	Ved godt samspill mellom kommune/grunneier/planlegger og en helhetlig vurdering ved utarbeidelse av reguleringsplan/bebyggelsesplan, må en sørge for at alle forhold – vann, avløp, beite, vei, inngjerding, tomtetetthet, allmenn ferdsel – vurderes ved førstegangsbehandling av planen.	Administrasjon Forvaltning Politikere Faglag
De kvalitativt beste beiteområdene blir først bebygd		
Bebygd areal kan ikke erstattes		
Bevaring av areal til matproduksjon, nå og i framtida.		
Beitespørsmål/vurdering blir lite hensyntatt i kommuneplan/reguleringsplan		

Kulturlandskap

Mål: Legge til rette for gode vilkår for beitedyr i kulturlandskapet

Utfordringer	Tiltak	Ansvarlig
Nedbygging av areal	Vegetasjonskartlegging av areal i Tydal kommune som ikke er vegetasjonskartlagt tidligere ved bruk av bla. Bruke SMIL-midler. Areal man er usikre på/byggepress prioriteres.	Administrasjon Faglag
Gjengroing, for lite beitedyr	Målrrette bruken av økonomiske virkemidler mot tiltak som fremmer kulturlandskap og beite. Stimulere til inngjerding og rydding av gammel kulturmark (kulturlandskapstiltak SMIL-tilskudd, fagdager). Stimulere til deltakelse i beitelag, spre informasjon (informasjonsmøter med tema husdyr på utmarksbeite), bruk av e-sporing, inspirasjon. Opprettholde det gode forholdet beitenæringa har til turgåere og jegere med hensyn til tilsyn og sanking.	Administrasjon i samarbeid med faglagene Administrasjon i samarbeid med beitelagene Beitelagene
Ferdsel i Sylanområdet	Ved at andre næringer og kommunen har en dialog med beitenæringa i området kan man ta hensyn til hverandre før tiltak igangsettes. Sensommer størst utfordring.	Reindriftsnæringa Landbrukets faglag Kommunen Trondhjems Turistforening

Gjerde

Mål: Formidle viktigheten og betydningen av godt gjerdehold, ved både oppsetting og vedlikehold

Utfordringer	Tiltak	Ansvarlig
Gjerder som ikke blir satt opp og tas ned vår og høst - Gjerdeplikt	Informasjon om frist for gjerdehold om våren, og minne folk om å ta ned gjerdet på høsten. Arrangere møter «grendavis», og ta opp temaet gjerdeplikt – hvordan kan vi sammen løse den på best mulig måte i grenda vår? Få grunneiere og hytteeiere til å se utfordringene til beitenæringa. Hele tiden være oppdatert på ny teknologi og ta den i bruk så snart som ønskelig, eks. NoFence.	Beitelag Administrasjon
Farlige gjerder	Lage gjerdefolder for Tydal kommune med skriftlig informasjon om forsvarlig inngjerding av hytter. Deles ut til alle hytteeiere, hytteforeninger, hjemmeside, sosiale media Utarbeide retningslinjer/standard på inngjerding. Jobbe for å få med en begrensning på areal av hyttetomta som kan gjerdes inn, ha dialogmøter med representanter fra beitenæringa, hytteforening, reindriftsnæring og politikere for å komme til enighet om et forslag på gjerdebestemmelser som tas med i rulleringen av kommuneplanens arealdel. I Gjerdefolderen bør det stå dagens regelverk: må søke kommunen før man setter opp gjerde rundt hytta.	Styringsgruppa beitebruksplan Administrasjon Beitelag
Vedlikehold (gamle gjerder, gjerdeplikten, fjerne piggtrådgjerder)	Motivere for rydding av gamle utmarksgjerder som utgjør en fare for dyr i utmark. Legge til rette og løse beitekonflikter gjennom oppføring av sperregjerder som fungerer godt for beitenæringen . Mulig å søke midler gjennom «Tiltak i beiteområder» på planlegging og investering i fellestiltak.	Beitelag Administrasjon Beitelagene selv må ta initiativ

Grinder blir ikke lukket	Velge grindløsninger som eksempelvis lukker seg selv, mindre grinder som er enklere å håndtere, gjerdeklyv, sette opp skilt med informasjon	Beitelag
Plakater/Infoskilt	Nye skilt og oppdatert informasjon.	Beitelag
Løse strømtråder	Anbefale sauenetting i gjerdeveileder, ikke strømtråd.	Administrasjon

Beite

Mål: Synliggjøre og formidle verdien som beitebruk utgjør i kulturlandskapet for næringsliv, fastboende og tilreisende. Ikke akseptabelt med tap av dyr på utmark –

Utfordringer	Tiltak	Ansvarlig
Rovdyr	Effektive uttak av rovdyr hos forvaltning/SNO. Fortsatt deltakelse i regionsamarbeidet effektiv skadefellingslag – alltid beredt	Administrasjon Reg. skadefellingsprosjekt Komm. skadefellingslag
Løse hunder	Formidle reglene for båndtvang etter lokal Forskrift om hundehold. Skilt i forbindelse med utferdssteder, start/stopp, hytter.	Administrasjon Beitelag
Økt trening av hunder, vår og høst	Informere om hva man bør gjøre dersom man ser folk trener hunder; Ta kontakt og informer grunneier.	Beitelag Administrasjon
Rovdyr: viltkamera og åte – tiltrekker seg rovdyr	Informere om regelverket ved bruk av viltkamera og åte	Administrasjon
Formidle verdien av utmarksbeite	Bruke informasjonen vi har fra kartene NIBIO laget med GPS-observasjoner og vegetasjonskart Diskutere ulike løsninger for nye stier og løyper – hvor ønsker vi slike? (Ved spørsmål om f.eks. hundekjøring på barmark)	Beitelag Enkeltbruker Faglag
Vanskelig å få opp god skog på areal storfe beiter/produktive skogareal og beitebruk	Slipping og sankning i og i rundt områder storfe blir sluppet/sanket på. Dialog – mulig å endre på gjerdetraseer, slipp- og sankesteder.	Beitelag grunneiere, skogeierlag

6.0 Kilder

- Datatilsynet. Kameraovervåking – hva er lov? (<https://www.datatilsynet.no/Teknologi/Kameraovervaking/Hvilke-omrader-kan-overvakes/>)
- DN's rovbaser (www.rovbase.no)
- Kilden. Kartdatabase (www.nibio.no)
- Kommunal forskrift – Lokal forskrift om hundehold, Tydal kommune
- NILF – driftsgranskinger tabell 17 g del 1 + tabell om sau
- NILF (2013) – Verdiskaping i jordbruket i Trøndelag
- NoFence. (<http://nofence.no/produkt/>)
- Oppdal kommune. Beiteplan for Oppdal
- Oracle. Landbruksdirektoratet
- Rekdal, Yngve (2013). Vegetasjon og beite i tre utmarksområde i Tydal kommune. Vessingsjøen, Kranklia og Hyllingen. Norsk institutt for skog og landskap rapport 16/2013.
- Reindrifftsforvaltningen . Ressursregnskap for reindrifftsnaeringen
- Ringeby kommune. Hjemmeside, gjerdebestemmelser (<https://www.ringeby.kommune.no/Handlers/fh.ashx?Mid1=11540&FilId=13983>)
- Rennebu kommune: Beiteplan for Rennebu kommune. Vedtatt av Rennebu kommunestyre, sak 46/14 20.11.2014
- Stjørdal kommune. beiteplan for Stjørdal kommune
- Tydal kommune. Hjemmeside (<https://www.tydal.kommune.no/naering/landbruk/Sider/reindrift.aspx>)
- Viltkamera: Retningslinjer om bruk av viltkamera http://www.viltkamera.no/?page_id=3119
- Åfjord kommune. Beiteplan for Åfjord kommune

7.0 Vedlegg (disse ligger på www.tydal.kommune.no under tema landbruk)

1. Forskrift om hundehold, Tydal kommune, Sør-Trøndelag
2. Kart fra juni til september med GPS-observasjoner og vegetasjonskart
3. Tyngdepunktkart fra juni til september
4. Folder beitebruk og gjerdehold i Tydal
5. Gjerdeveileder
6. Beredskapsplan ved akutsituasjoner beite-rovdyr i Tydal.
7. Vegetasjon og beite i tre utmarksområde i Tydal kommune, NIBIO
8. Vegetasjonskart